

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

BEN
ROSAMOND

Θεωρίες
ευρωπαϊκής
ολοκλήρωσης

επιστημονική επιμέλεια – εισαγωγή
Επαμεινώνδας Α. Μαριάς

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 



Περιεχόμενα

| | |
|--|--------|
| <i>Πίνακας αρκτικόλεξων</i> | ix |
| <i>Εισαγωγή της ελληνικής έκδοσης</i> | xi |
| <i>Πρόλογος στην ελληνική έκδοση</i> | xxvii |
| <i>Πρόλογος και ευχαριστίες</i> | xxxiii |
| | |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 | |
| Εισαγωγή | 1 |
| | |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 | |
| Ομοσπονδισμός, λειτουργισμός και θεωρία των συναλλαγών | 29 |
| | |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 | |
| Νεολειτουργισμός | 74 |
| | |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 | |
| Αντιδράσεις, κριτική και αναθεώρηση | 110 |
| | |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 | |
| Η θεωρία για τη «νέα Ευρώπη» | 145 |

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Διακυβερνητική Ευρώπη; 194

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η Ευρώπη και ο κόσμος – Σύγχρονη διεθνής θεωρία
και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση 235

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Θεωρία της ολοκλήρωσης και κοινωνική επιστήμη 279

Γλωσσάριο θεωρητικών όρων 297

Βιβλιογραφία 307

Ευρετήριο 331

Ομοσπονδισμός

Δεδομένης της ετερότητας των ευρωπαϊκών κρατών, τα θέληγτρα του ομοσπονδισμού για τη μελέτη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι κάτι παραπάνω από προφανή. Σε αντίθεση με τις άλλες θεωρίες που συζητούνται εδώ και στο Κεφάλαιο 3, δεν υπάρχει αμιγής ακαδημαϊκή σχολή του ευρωπαϊκού ομοσπονδισμού, και οπωσδήποτε δεν υπάρχουν ηγετικές μορφές για να συγκριθούν με αυτές του Karl Deutsch, του David Mitrany και του Ernst Haas. Αυτό εν μέρει οφείλεται στο γεγονός ότι η τάση του ομοσπονδισμού ήταν να γίνει ένα πολιτικό πρόγραμμα, με συγκεκριμένους σκοπούς υπόψη. Όπως το έθεσε ένα επί μακρόν μέλος του ευρωπαϊκού ομοσπονδιακού κινήματος:

[Οι ομοσπονδιστές] σχεδιάζουν να σχηματίσουν έναν μικρό πυρήνα αντικομμφορμιστών που θα επιδιώκουν να καταδείξουν ότι τα εθνικά κράτη έχουν χάσει τα ίδια δικαιώματά τους εφόσον δεν μπορούν να εγγυηθούν την πολιτική και οικονομική ασφάλεια των πολιτών τους. Επίσης επιμένουν ότι η ευρωπαϊκή ένωση θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί από τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς και όχι από τους διπλωμάτες, με την άμεση εκλογή ενός νομοθετικού σώματος και την έγκριση, μέσω δημοψηφίσματος, του συντάγματος που θα συνέτασσε το σώμα.

(Spinelli, 1972: 68)

Εντούτοις ο ομοσπονδισμός έχει περιγραφεί ως «μια πολύ βολική, ολοένα πιο δημοφιλής, πάντα αμφίσημη και ενίοτε επικίνδυνη έννοια» (Bulr Pitt, 1996: 179). Αυτή η εννοιολογική ελαστικότητα δεν επιτρέπει τον εύκολο

ορισμό του, παρότι, όταν μιλάνε για τον ομοσπονδισμό, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν συνήθως στο μυαλό τους μια ιδέα συνταγματικής διευθέτησης όπου η εξουσία διαχέεται σε δύο ή περισσότερα επίπεδα κυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα, ο ομοσπονδισμός κατά κύριο λόγο περιγράφει πολιτικά συστήματα στα οποία υπάρχει μια διάκριση της εξουσίας ανάμεσα σε κεντρική και περιφερειακή ή κρατική κυβέρνηση: «... η διαδικασία ομοσπονδιακής ενοποίησης απαιτεί την καθιέρωση δύο επιπέδων κυβέρνησης – διακριτών αλλά συντονισμένων –, δηλαδή την κυβέρνηση του συνόλου, το ομοσπονδιακό επίπεδο, και την κυβέρνηση των μερών, το κρατικό ή τοπικό επίπεδο» (Taylor, 1993: 90). Τα ομοσπονδιακά συστήματα συνήθως κατανοούνται ως θεμελιωμένα σε ιστορικούς συμβιβασμούς που περιλαμβάνουν τη μόνιμη συμβολιακή συνένωση μεταξύ εδαφικών μονάδων. Αυτές οι εδαφικές μονάδες εκχωρούν ένα μέρος της εξουσίας σε κοινούς, κεντρικούς θεσμούς, αλλά παραμένουν σε μεγάλο βαθμό άθικτες ως μονάδες, διατηρώντας τουλάχιστον ένα βαθμό αυτονομίας. Η «μαγική συνταγή» για τα ομοσπονδιακά συστήματα περιλαμβάνει τον βέλτιστο συνδυασμό ενότητας και ετερότητας. Οι υποστηρικτές των ομοσπονδιακών μορφών κυβέρνησης υποστηρίζουν ότι αυτή η συνταγή επιτρέπει στις συστατικές μονάδες να επιτελούν το κοινό τους έργο με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα, ενώ ταυτόχρονα μεγιστοποιούν την αποκέντρωση και την αυτονομία (Wheare, 1963). Πρόκειται για έναν τρόπο να διασφαλιστεί μια συντεταγμένη κυβέρνηση σε *πλουραλιστικές* φιλελεύθερες, δημοκρατικές κοινωνίες. Συνεπώς ένας τρόπος ορισμού της ομοσπονδίας είναι ως «μιας ιδιαίτερης οργανωτικής μορφής ή θεσμικής πραγματικότητας που υπάρχει για να διευκολύνει τις συστατικές μονάδες μιας ένωσης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της κεντρικής κυβέρνησης μέσω συνταγματικής κατοχύρωσης» (Burgess, 1986: 19).

Οι ειδικοί συνήθως κάνουν μια σημαντική αναλυτική διάκριση μεταξύ ομοσπονδισμού και ομοσπονδίας. Η λέξη «ομοσπονδισμός» χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια ιδεολογία, ενώ η λέξη «ομοσπονδία» δηλώνει την παράγωγη οργανωτική αρχή (King, 1982· Burgess, 1986 και 1993). Ακολούθως μια περαιτέρω διάκριση γίνεται συχνά μεταξύ των κανονιστικών ή «ιδεολογικών» προσεγγίσεων στην ανάπτυξη περιφερεια-

κών ομοσπονδιών από τη μια πλευρά, και της αναλυτικής χαρτογράφησης του ομοσπονδισμού ως μορφής διακυβέρνησης από την άλλη. Ο Preston King εντοπίζει τρεις τάσεις στην ιδεολογία του ομοσπονδισμού, συγκεντρωτική, αποκεντρωτική και ισορροπημένη, σημειώνοντας ότι ο ομοσπονδισμός είναι ένα εξαιρετικά ευρύ ρεύμα, το πεδίο του οποίου περιλαμβάνει από τις εκκλήσεις για παγκόσμια κυβέρνηση στο ένα άκρο του άξονα, σχεδόν μέχρι τον αναρχισμό στο άλλο. Έτσι εξηγείται επίσης γιατί ο ομοσπονδισμός έχει καταστεί μια τόσο ελαστική και αμφιλεγόμενη έννοια στην πολιτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Για να πάρουμε ένα παράδειγμα, οι παρατηρητές συχνά επέστησαν την προσοχή στις πολύ διαφορετικές αντιλήψεις της βρετανικής κυβέρνησης και κάποιων ομολόγων της στην ηπειρωτική Ευρώπη για τον ομοσπονδισμό. Στις διαβουλεύσεις που οδήγησαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μάαστριχτ το 1991, οι Βρετανοί αντιπρόσωποι διαπραγματεύτηκαν με μεγάλη επιμονή την αφαίρεση της λέξης «ομοσπονδιακός» από τις πρώτες προτάσεις της (τότε) θεωρούμενης ως Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ). Εντούτοις η αντικατάσταση που πρόκριναν οι Βρετανοί, «διαρκώς στενότερη ένωση», θεωρήθηκε από κάποιους πιο συγκεντρωτική από την αρχική διατύπωση. Παρόμοια, η αρχή της «επικουρικότητας», η οποία διαφυλάσσεται από το Άρθρο 3B της Συνθήκης και τόσο συχνά μνημονεύεται από τη βρετανική κυβέρνηση ως έρεισμα για τη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας εντός των πλαισίων της ΕΕ, έχει – για κάποιους τουλάχιστον – μια σαφώς ομοσπονδιακή χροιά (Church & Phinnemore, 1994). Το επίμαχο μέρος του Άρθρου 3B έχει ως εξής:

Η Κοινότητα δρα μέσα στα όρια των αρμοδιοτήτων που της αναθέτει και των στόχων που της ορίζει η παρούσα Συνθήκη. Στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Κοινότητα δρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας μόνον εάν και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη, και δύνανται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

(Council of the European Communities / Commission of the European Communities, 1992: 13-14)

Με πρακτικούς όρους επίσης οι ομοσπονδιακές λύσεις έχουν εγγενείς αμφισημίες. Όπως υποστηρίζει ο Michael Burgess, η ασάφεια σχετικά με την αρχή της ομοσπονδίας εξηγείται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει βασική «συνταγή» για τον καταμερισμό των εξουσιών. Ο όρος «ομοσπονδία» υποδηλώνει ότι «αυτό που μετράει είναι η συνταγματική αυτονομία» (Burgess, 1986: 18), αλλά αυτό που σημαίνει στην πραγματικότητα ενδέχεται να συγκλίνει με ένα ολόκληρο φάσμα οργανωτικών κατασταλαγμάτων.

Η ιστορική γενεαλογία των προσεγγίσεων του ομοσπονδισμού στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι μακρά και σύνθετη (Bosco, 1991· Forsyth, 1981· Friedrich, 1968· Spinelli, 1972). Η παράδοση του ομοσπονδισμού ανάγεται σε ένα συνδυασμό διακυβερνητικών πλάνων σχεδιασμένων από πολιτικούς φιλοσόφους και εντεταλμένους συνηγόρους της ευρωπαϊκής ενότητας σε ποικίλες μορφές από τη μια πλευρά (Heater, 1992), και μαθημάτων από τις εμπειρίες των «ομοσπονδιακών» κρατών όπως οι ΗΠΑ από την άλλη. Στο παράδειγμα των ΗΠΑ αναδεικνύονται –τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως– οι πρακτικές δυνατότητες για την εφαρμογή των ομοσπονδιακών αρχών σε συστήματα συντιθέμενα από ετερόκλητες μονάδες. Ο Murray Forsyth διακρίνει τρία ρεύματα της θεωρίας του ομοσπονδισμού τα οποία έχουν τροφοδοτήσει άμεσα τις δημόσιες συζητήσεις για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Forsyth, 1996: 33-35). Το πρώτο ρεύμα αρύεται από την παράδοση των ιδεών που συνδέονται με τον Ιμάνουελ Καντ, ο οποίος προασπίστηκε μια διευρυνόμενη ομοσπονδία ως την πλέον κατάλληλη συνταγματική ασφαλιστική δικλίδα κατά της απειλής του πολέμου. Το δεύτερο ρεύμα αρύεται από τα στοιχεία της δημοκρατικής θεωρίας που αφορούν τη σχεδίαση τρόπων για τη διασφάλιση επαρκούς διακυβέρνησης εντός ενός δημοκρατικού πλαισίου, ώστε η εξουσία να ασκείται κατά τη μέγιστη δυνατή ανταπόκριση προς το λαό. Το τρίτο ρεύμα αποτελεί την ακαδημαϊκή επεξεργασία των ομοσπονδιακών τάσεων και διαδικασιών. Αυτή περιλαμβάνει την ανάλυση των προ-υφιστάμενων συνθηκών και των κοινωνικών κινημάτων που επιφέρουν το ομοσπονδιακό αποτέλεσμα. Οι ομοσπονδιακές προσεγγίσεις μπορούν να έχουν διαφορετικές αφετηρίες. Ο Charles Pentland (1973: 147) διακρίνει δύο βασικά σημεία εκκίνησης, ένα κοινωνιολογικό και ένα «συνταγματικό», από τα

οποία προκύπτει μια σειρά ρευμάτων στη βιβλιογραφία της θεωρίας για την ολοκλήρωση. Το πρώτο οραματίζεται την πρόοδο και την ειρήνη ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των λαών. Το δεύτερο βλέπει την αρμονία και τη σταθερότητα να προκύπτουν από ένα πεφωτισμένο συνταγματικό σχήμα, το οποίο μετριάξει τις πιο σταβιστικές τάσεις των κρατών. Με όρους του ομοσπονδισμού, το ταξίδι από τα δύο σημεία εκκίνησης θα οδηγήσει στον ίδιο προορισμό — ένα σαφώς προσδιορισμένο υπερεθνικό κράτος. Ο Reginald Harrison παραθέτει μια περιεκτική περιγραφή της λογικής που οδηγεί σε αυτή την πρόκριση, η οποία με τη σειρά της επίσης επικουρεί στη διάκριση του ομοσπονδισμού από άλλες προσεγγίσεις οι οποίες συζητούνται σε αυτό το κεφάλαιο:

Η θέση του ομοσπονδισμού είναι σαφώς αυτή του μέγιστου σκεπτικισμού σχετικά με την ανθρώπινη φύση και τη δυνατότητα της καλής πίστης, καθώς και τη συνεργασία μεταξύ των κρατών. Οδηγεί επομένως στην πιο ριζική μορφή της, σε μια βαθιά δυσπιστία για τις πιο συνομοσπονδιακές λύσεις, τη διεθνή λειτουργική οργάνωση και την οικονομική ολοκλήρωση ως μέσα ολοκλήρωσης.

(Harrison, 1974: 44)

Η προσδοκία μιας οντότητας του τύπου ενός ομοσπονδιακού κράτους ως προϊόντος του ομοσπονδιστικού προγράμματος υποδηλώνει ότι οι συγγραφείς του ομοσπονδισμού βλέπουν το κράτος είτε ως ευκαταία είτε ως αναπόφευκτη μορφή διακυβέρνησης (Pentland, 1973: 149). Με αυτό τον τρόπο διακρίνεται ο ομοσπονδισμός από άλλες προσεγγίσεις που συζητούνται σε αυτό το κεφάλαιο, οι οποίες υπερασπίζονται ή προβλέπουν διαδικασίες που κορυφώνονται στην υπέρβαση του έθνους-κράτους και στην αντικατάσταση του κρατικού συστήματος από μια εναλλακτική μορφή παγκόσμιας τάξης. Για τους ομοσπονδιστές το υπερεθνικό κράτος παράγει αποδοτικότητες κλίμακας μέσω ενός βαθμού συγκέντρωσης και μεταβίβασης πολιτικών αρμοδιοτήτων από τα κάτω προς τα πάνω. Έτσι διευκολύνεται η διάκριση της ομοσπονδίας από μια *συνομοσπονδία*, στην οποία η πολιτική αρμοδιότητα σε βασικούς τομείς που άπτονται της κυριαρχίας παραμένει εν πολλοίς στα χέρια των κρατών-μελών. Αυτή η συγκέντρωση οφείλει να εξισορροπείται από την καλλιέργεια δημοκρατικής δυναμικής, παραγόμενης από τη συνταγμα-

τική αναγνώριση πολλαπλών κυριαρχιών μέσω της μεταβίβασης εξουσιών σε συγκεκριμένα πολιτικά πεδία. Το πρόγραμμα του ομοσπονδισμού περιλαμβάνει την επίτευξη των κατάλληλων ισορροπιών μεταξύ διαφορετικών, ανταγωνιστικών επιπέδων εξουσίας από τη μια πλευρά, και μεταξύ αποτελεσματικότητας και δημοκρατίας από την άλλη. Οι ομοσπονδιστές πιστεύουν ότι είναι δυνατόν να σχεδιαστεί μια ευτυχής συγκυρία αυτονομίας των μονάδων και κυρίαρχης αρμονίας στην επιδίωξη κοινών στόχων. Η επιδίωξη αυτών των στόχων *πρέπει* να θεσμοθετηθεί συνταγματικά, και όχι να αφηθεί στους παραδοσιακούς διπλωματικούς μηχανισμούς (Spinelli, 1972). Ένα αξίωμα του ομοσπονδισμού είναι ότι η μακροπρόθεσμη υλοποίηση κοινών σκοπών δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ατομικής δράσης των μονάδων ή της δημιουργίας διεθνών συμμαχιών (W. H. Riker, 1996).

Η φόρμουλα του ομοσπονδισμού έχει για τους οπαδούς της δύο βασικά πλεονεκτήματα. Το πρώτο είναι η αποσόβηση του κινδύνου να κυριαρχηθεί ένα σύστημα από μια ομάδα. Ο ομοσπονδισμός αποτρέπει την ηγεμονία, και ως εκ τούτου συγκεκριμένες μορφές συγκεντρωτικής ή ολοκληρωτικής πολιτικής. Το δεύτερο πλεονέκτημα είναι ότι το ομοσπονδιοποιημένο κράτος καθίσταται πιο ισχυρό ενόψει εξωτερικής απειλής. Αυτό συνιστά ένα ενδεχόμενο δίλημμα για τους υπερασπιστές μιας ομοσπονδιακής εκδοχής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, επειδή η λογική τους πιθανόν να είναι δισδιάστατη. Το σκεπτικό πίσω από την υπεράσπιση των λύσεων του ομοσπονδισμού είναι η ελπίδα ότι οι εγγενείς συγκρουσιακές τάσεις στα (ευρωπαϊκά) κρατικά συστήματα ενδέχεται να ξεπεραστούν. Εντούτοις η συνήθης έκβαση του συστήματος του ομοσπονδισμού είναι η αναπαραγωγή μιας οντότητας κρατικού τύπου, στην οποία επαναλαμβάνεται το σχήμα του έθνους-κράτους, παρά την υπερεθνική μορφή της. Η έκταση στην οποία ένα τέτοιο αποτέλεσμα θα μπορούσε να εξαρθώσει επιτυχώς τα υφιστάμενα μορφώματα της διεθνούς τάξης είναι αμφισβητούμενη. Αν μέρος της κινητήριας δύναμης πίσω από τη σκέψη του ομοσπονδισμού είναι να καταστούν οι δρώντες πιο ικανοί στη διαχείριση των υφιστάμενων τάξεων πραγμάτων, τότε δεν έχει αντιμετωπιστεί η βασική αιτία της διεθνούς σύγκρουσης· ενδέχεται ακόμα και να έχει επιταθεί,

ειδικά στο βαθμό που η κορύφωση της λογικής του ομοσπονδισμού μπορεί να είναι η ανάδυση ενός παγκόσμιου συστήματος υπερκρατών.

Η μέθοδος επίτευξης αυτού του συνταγματικού κατασταλάγματος υπήρξε βασικό σημείο διαφωνίας μεταξύ των ομοσπονδιστών διανοητών, καθώς και αιτία διάφορων σχισμάτων που έπληξαν το «κίνημα του ομοσπονδισμού» στη Δυτική Ευρώπη από την εμφάνισή του μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο (Harrison, 1974: 46-54). Η μια άποψη ήταν ότι η ομοσπονδία θα έπρεπε να αποτελεί μια πράξη συνταγματικής αμεσότητας, μια άπαξ διαπαντός επαναστατική διευθέτηση (Héraud, 1968). Η άλλη άποψη μπορεί να περιγραφεί ως γκραντουαλιστική (Brugmans, 1948 και 1969). Από αυτήν τη δεύτερη σκοπιά, ο ομοσπονδισμός έπρεπε να καλλιεργηθεί ως ένα λαϊκό κίνημα ώστε να δημιουργηθεί η κινητήρια δύναμη για ένα ομοσπονδιακό σύμφωνο μεταξύ πολιτικών ηγεσιών. Συνεπώς οι ομοσπονδιστές θα είχαν μια θέση ως ακτιβιστές υπέρ αυτού του σκοπού, ως φορείς συνειδητοποίησης των μαζών και πειθαναγκασμού βασικών βιομηχανικών και εμπορικών δρώντων. Όμως η κατοχύρωση των ομοσπονδιακών θεσμών θα προέκυπτε από τη σύσταση ενός νομοθετικού σώματος εκλεγμένου από το λαό, για την κατάρτιση ενός ομοσπονδιακού συντάγματος προς επικύρωση από τα εθνικά κοινοβούλια. Τίποτα απ' όλα αυτά δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη λαϊκή βούληση, ενώ μια σειρά αρχηγικών αυτής της υπόθεσης υποστήριξαν την αξιοποίηση των κρίσιμων καταστάσεων ως στιγμών για τον εκτεταμένο προπαγανδισμό των ιδεών του ομοσπονδισμού. Ο ομοσπονδιακός θεωρητικός λόγος δεν θα προαγόταν με την πρόταξη ορθολογικών επιχειρημάτων, όπως ενδέχεται να πιστεύουν κάποιοι δημοκρατικοί θεωρητικοί. Οι ευκαιρίες έπρεπε να αδραχθούν όποτε παρουσιάζονταν. Μείζονος σημασίας ήταν η ανάπτυξη τακτικών και στρατηγικών ανοιγμάτων για την παράκαμψη της αναπόφευκτης αντίστασης εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων, οι οποίες, όπως είναι αυτονόητο, είχαν επενδεδυμένο συμφέρον στη διατήρηση της παλιάς τάξης. Η στρατηγική επιδεξιότητα που επιδείχθηκε από αυτού του είδους την γκραντουαλιστική ομοσπονδιακή σκέψη έκανε κάποιους συγγραφείς να επισημάνουν μια ομοιότητα με το νεολειτουργισμό (E. B. Haas, 1971: 21· Harrison, 1974: 49· βλ. επίσης Κεφάλαιο 3 για το νεολειτουργισμό).

Οι τακτικές συζητήσεις των ομοσπονδιστών τροφοδότησαν μερικές από τις πιο άμεσα ακαδημαϊκές πραγματεύσεις του θέματος στο ευρωπαϊκό περιβάλλον. Ο Carl Friedrich (1968) υποστήριξε μια μετάθεση του καθιερωμένου επίκεντρου του ομοσπονδισμού από την κατασκευή αυστηρών αρχών στη διερεύνηση των ομοσπονδιακών τάσεων. Ο ομοσπονδισμός θα έπρεπε να γίνει αντιληπτός ως μια διαδικασία, ως ένα «εν εξελίξει πρότυπο μετασχηματιζόμενων σχέσεων, και όχι ένα στατικό σχήμα ρυθμιζόμενο από εδραίους και αναλλοίωτους κανόνες» (Friedrich, 1968: 21). Οποσδήποτε οι κανόνες είχαν σημασία, αλλά από πολλές απόψεις ήταν δευτερεύοντες σε σχέση με τις ευρείες ιστορικές αλλαγές που αντιπροσώπευαν. Ο Friedrich παρατηρούσε εύστοχα ότι «το βασικό ερώτημα είναι: Ποια *λειτουργία* έχει μια ομοσπονδιακή σχέση — και όχι ποια *δομή*» (Friedrich, 1968: 21, η υπογράμμιση δική μου). Το σημαντικότερο έργο του Amatai Etzioni *Political Unification [Πολιτική ενοποίηση]* (1965) κατά βάση αφήγησε την κατηγοριοποίηση με όρους των κύριων σχολών της θεωρίας για την ολοκλήρωση οι οποίες συζητούνται στο παρόν βιβλίο. Εντούτοις έδινε την εντύπωση τόσο ότι χρησιμοποιούσε ένα σύνολο ομοσπονδιακών υποθέσεων εργασίας, όσο και ότι επιβεβαίωνε κάποιες από τις παραδοχές του γκραντουαλιστικού ομοσπονδισμού (Pentland, 1973: 148). Το έργο του Etzioni πραγματεύτηκε εν πολλοίς την ολοκλήρωση ως μια έκβαση ή μια καταληκτική κατάσταση (E. B. Haas, 1971: 6), και μάλιστα εξαιρετικά ομοσπονδιακή:

Μια *πολιτική κοινότητα* είναι μια κοινότητα που διακρίνεται από τρία είδη ολοκλήρωσης — πρώτον, διαθέτει αποτελεσματικό έλεγχο επί των μέσων εξαναγκασμού (παρότι μπορεί να «μεταβιβάζει» μέρος αυτού του ελέγχου στις μονάδες-μέλη)· δεύτερον, διαθέτει ένα κέντρο λήψης αποφάσεων ικανό να επηρεάσει καθοριστικά την κατανομή πόρων και ανταμοιβών στο πλαίσιο της κοινότητας· και, τρίτον, αποτελεί το κυρίαρχο επίκεντρο της πολιτικής αναγνώρισης για τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτικοποιημένων πολιτών.

(Etzioni, 1965: 4, η υπογράμμιση στο πρωτότυπο)

Στο έργο του Etzioni η έμφαση στις διαδικασίες μέσω των οποίων θα μπορούσε να επιτευχθεί αυτή η έκβαση παρουσίαζε παραλληλίες με σύγχρονες του θεωρίες της ολοκλήρωσης, όπως η θεωρία των συναλλαγών και ο νεολειτουργισμός, αλλά, όπως σημειώνει ένας κριτικός, στην πραγματι-

κότητα αποτελούσε μια εντατική προσπάθεια να λειτουργικοποιηθούν οι κλασικές ιδέες του ομοσπονδισμού με στόχο την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των ομοσπονδιακών διαδικασιών (Pentland, 1973: 162-163). Αυτή η προσπάθεια σήμαινε ότι ετίθετο μια σειρά κρίσιμων ερωτημάτων και παράγονταν διάφορες υποθέσεις σχετικά με τη φύση των σχέσεων μεταξύ κρατών πριν από την έναρξη της ενοποιητικής διαδικασίας: σχετικά με τις εξουσίες που απονέμονται στις συστατικές μονάδες με την εγκαινίαση της ενοποίησης: σχετικά με το αν η ενοποίηση αποτελεί μια ετερόκλητη διαδικασία και το αν κάποιοι δρώντες εμπλέκονται περισσότερο από άλλους στο αρχικό στάδιο: και σχετικά με τις λειτουργίες ενός συστήματος όταν έχει πραγματοποιηθεί η ενοποίηση ή έχει διακοπεί (Etzioni, 1965: Κεφάλαιο 2).

Παρά τα διαφορετικά σημεία έμφασης και τις διαφορετικές προσεγγίσεις, οι αναλύσεις του ομοσπονδισμού συγκλίνουν στην παραδοχή της πρωτοκαθεδρίας του «πολιτικού» (Hodges, 1972: 12· Pentland, 1973: 149). Τα πολιτικά προβλήματα επιβάλλουν πολιτικές λύσεις, και τα μέσα για την επίτευξη των ευκταίων αποτελεσμάτων είναι πολιτικά. Αυτό σημαίνει ότι ο ομοσπονδισμός βρίσκεται σε μεγάλη ασυμφωνία με τα είδη του λειτουργισμού που συζητούνται στο παρόν βιβλίο. Τα τελευταία δίνουν βαρύτητα στην *πολιτική οικονομία* της ολοκλήρωσης, στην οποία οι οικονομικές δυνάμεις και διαδικασίες θεωρείται ότι παράγουν πολιτικό μετασχηματισμό, και για κάποιους η κατευθυντήρια λογική της ανθρώπινης δράσης παύει να είναι πολιτική και καθίσταται ριζικά πιο τεχνοκρατική. Σε αντίθεση με την προσέγγιση της θεωρίας των συναλλαγών που συζητείται παρακάτω στο κεφάλαιο, ο ομοσπονδισμός δεν εκλαμβάνει την κοινωνιολογική αλλαγή ως επαρκή όρο για την πραγμάτωση της ολοκλήρωσης. Οι θεσμοί έχουν σημασία, είτε ως ανθρώπινες κατασκευές για την εγκαινίαση μιας διεθνικής ομοσπονδιακής έννομης τάξης, είτε ως παραστάτες οι οποίοι συντείνουν στη μαζική αλλαγή πεποιθήσεων υπέρ της ομοσπονδίας ως προαιρούμενης διακυβερνητικής δομής.

Ακριβοδίκαιο και διαυγές από την αρχή μέχρι το τέλος... Ο Rosamond προσφέρει έναν αξιόπιστο οδηγό στη ζούγκλα των σχετικών θεωριών.

Stanley Hoffmann, *Foreign Affairs*

Αυτό το καλογραμμένο, άρτιο βιβλίο καλύπτει ένα μεγάλο κενό στη βιβλιογραφία. Ο Ben Rosamond συνδυάζει με ευχέρεια τη «χαρτογραφία» καθιερωμένων θεωριών της ολοκλήρωσης με μια στοχαστική κριτική των νέων προσεγγίσεων.

Helen Wallace, University of Sussex

Ο Ben Rosamond έχει γράψει ένα επίκαιρο βιβλίο το οποίο ενδιαφέρει κάθε φοιτητή που ασχολείται με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η οξυδερκής πολιτική ανάλυση του Rosamond αποτελεί μεγάλη συμβολή σε αυτό το δυναμικό επιστημονικό πεδίο.

Gary Marks, University of North Carolina at Chapel Hill

Μια εξαιρετικά εντυπωσιακή ερμηνευτική παρουσίαση της θεωρίας του 20ού αιώνα για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η οποία καλύπτει την επιτακτική ανάγκη να φωτιστεί ένα σύνθετο και επίμαχο ζήτημα. Αναλυτικό και περιεκτικό αλλά ταυτόχρονα αξιοθαύμαστα ευανάγνωστο, το βιβλίο του Ben Rosamond αποτελεί απαραίτητο βοήθημα για τη διδασκαλία της περιφερειακής ολοκλήρωσης, καθώς και για κάθε μελετητή της σύγχρονης Ευρώπης.

Glenda G. Rosenthal, Columbia University

ISBN 960-375-865-5



ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΥΣΗΣ 3865